

Ooievaars op trek ... of niet?

Annemieke Enters en Wim van Nee, STORK

De herfst is voorbij, de winter is begonnen. Zomergasten zijn vertrokken en wintergasten arriveren. Grote groepen rietganzen vliegen over en doen zich op de akkers tegoed aan wat na de oogst is achtergebleven. Door de weilanden stapt hier en daar een ooievaar. Waar zou die vandaan komen?

Het jaar 1843

We gaan eerst terug in de tijd. In 1911 is in Nederland officieel begonnen met het ringen van vogels. Voor het verhaal van de ooievaar duiken we nog verder de geschiedenis in.

We schrijven het jaar 1843. In Alphen aan den Rijn zijn op een ooievaarsnest drie jongen opgegroeid. Ook toen was men nieuwsgierig en men bedacht dat de jongen gekenmerkt konden worden. Om de halzen werd een leren bandje aangebracht, met daaraan een koperen plaatje. Hierin werd het jaartal 1843 en de plaatsnaam Alphen gekerfd. Dit bleek een eerste grote stap te zijn in het ringen van vogels. De jongen vertrokken en al drie dagen later werd één van hen geschoten in de buurt van Bordeaux. De burgemeester van Alphen werd hierover bericht. Door deze melding werden ineens een paar dingen duidelijk. Er kwam antwoord op de vraag welke kant de vogels op gingen in het najaar. Ook gaf het een idee van de dag-afstanden die afgelegd konden worden. De ongeveer 1000 kilometer werd in drie dagen afgelegd. En men begreep, dat doodschieten een reden kon zijn waarom niet alle ooievaars terugkeerden.

Achteruitgang

We zijn intussen 176 jaar verder en in die tijd is veel gebeurd. In het begin van de vorige eeuw maakte niemand zich heel druk om de ooievaars. Ze waren er, ze hoorden er gewoon bij in het Nederlandse landschap. De Tweede Wereldoorlog was ook voor de ooievaars geen goede tijd. In de periode erna ging de aandacht uiteraard volledig naar de wederopbouw van ons land. De enorme schade werd hersteld, er werd veel gebouwd en de industrie groeide. Ook de landbouw moest flink ontwikkeld worden en de uitvinding van DDT leek een zegen. Het werd echter de ondergang voor veel vogelsoorten, die afhankelijk waren van voedsel uit de weilanden. DDT is uitermate slecht afbreekbaar en hoopt zich steeds meer op in de voedselketen. Voor dieren die hoger in de voedselketen staan, zoals de ooievaar, kwam de klap hard aan. In de eerste helft van de vorige eeuw wordt nog gesproken over ongeveer 500 broedparen, eind jaren zestig was het gedaald tot bijna nul. Een reddingsoperatie in de vorm van een herintroductieproject, een verbod op DDT en een grotere bewustwording van het belang van natuurwaarden, hebben de ooievaarsstand weer laten toenemen. Tegenwoordig zijn er meer dan 1200 broedparen Nederland.

Winter

Terug naar de winter. Van oudsher wordt de ooievaar beschouwd als trekvogel. Het is een vogelsoort die buiten de broedtijd het broedgebied verlaat, omdat voedseltekort dreigt. Het stapelvoedsel voor ooievaars bestaat uit regenwormen. Daarnaast staan insecten, slakken en soms muizen en mollen op het menu. In de winter, wanneer de bodem bevroren is, zijn deze prooien onbereikbaar. Toch zien we in de winter ooievaars in ons land. Hoe overleven zij? Is er iets veranderd?

Tellen

Teruglezend in oude informatie kom je tot de ontdekking dat ook in de periode van vóór het herintroductieproject er ooievaars in eigen land overwinterden. Er zijn toen geen tellingen uitgevoerd om vast te stellen hoeveel ooievaars dat waren. Die telling voeren we nu wel al zo'n twintig jaar uit. In combinatie met het ringonderzoek, heeft dat heel interessante informatie opgeleverd over het trekgedrag van de ooievaar.

Trekroutes

In de eerste helft van de vorige eeuw, maakten de ooievaars gebruik van twee hoofdroutes. Een deel volgde de oostelijke route, via de Bosporus en Israël en volgden de loop van de Nijl. Zelfs Zuid-Afrika werd bereikt. Een ander deel trok via Gibraltar en overwinterde in het westen van Afrika. Een heel klein deel ging zelfs via Italië naar het noorden van Afrika.

Tegenwoordig trekken de Nederlandse ooievaars uitsluitend via de westelijke route. En de route schuift nog steeds verder in westelijke richting. Dit zijn veranderingen die je aan het denken zetten. Geldt dit alleen voor ooievaars of ook voor andere soorten? Wat kun je afleiden uit die veranderingen? Een pasklaar antwoord is er op dit moment niet, maar het zou ons niet verbazen als het een indicator is van klimaatverandering.

Rekenen

Er zijn tegenwoordig ongeveer 1200 broedparen in Nederland. Dit zijn dus 2400 individuen. Het aantal jongen dat jaarlijks uitvliegt, is gemiddeld over een langere termijn 1,5 per broedpaar. Dit zijn dus ongeveer 1800 jongen. In totaal vliegen er in het hoogtepunt van het seizoen, de maand juli, ongeveer 4200 ooievaars rond.

In ons land worden in de winter ooievaars gezien. Tijdens de wintertellingen in januari, worden steeds 500-700 ooievaars geteld. Dit zijn vrijwel zonder uitzondering, volwassen vogels. De jongen zijn allemaal op trek. Van de broedvogels is het grootste deel, zo'n 70%, op trek. Maximaal 30 % blijft.

Wie en waar?

In zachte winters blijven ooievaars graag in de buurt van hun broedplek. Ze kennen de omgeving en ze weten waar hun voedselbronnen zijn. Als de winter strenger wordt, dan zoeken ze meer gegarandeerde voedselbronnen. Dit kan zijn bij dierentuinen of bij (voormalige) ooievaarsstations. De laatste jaren worden steeds vaker ooievaars gezien bij milieustraten. Hier wordt dagelijks afval aangevoerd en verwerkt en dat levert kennelijk voedsel op. De groep overwinteraars bestaat voornamelijk uit Nederlandse broedvogels. Er is een aanvulling van broedvogels uit Noord-Duitsland en Scandinavië, maar dit gaat slechts om kleine aantallen.

Betrekkelijk

Terug naar het begrip trekvogel. Als een trekvogel een vogel is die zijn broedgebied verlaat omdat er in de winter onvoldoende voedsel is, dan is het logisch dat een ooievaar uit Nederland, die naar West-Afrika vliegt, een trekvogel is. En als die in Spanje overwintert ook. Maar wat denkt u van een ooievaar uit Friesland die in Noord-Brabant overwintert? Of een Groningse ooievaar die in Drenthe overwintert? En zo kunnen ooievaars in de winter in ons land, toch trekvogel zijn. En dat maakt alles weer betrekkelijk, zelfs vogeltrek.

In januari organiseert STORK de volgende wintertelling. U telt toch ook mee?

